

ZENİCA'DA NEVRUZ GELENEĞİ VE ŞENLİKLERİ

The Tradition and Celebrations of Nawruz in Zenica

Dr.Hasan Avni YÜKSEL*

G R :

Kültür, toplumların her alanda kendilerini ifade edişleri ile kendilerini başkalarından ayıran kimlik kazandırıcı değerler bütünüdür.

Kültür unsurları ya edinilir, yaratılır ya da kimliklere ve ihtiyaçlara göre öğrenilerek geliştirilir.

Kültür, tarihi ve süreklidir. Bireyler arasında paylaşılr olmasından dolayı da toplumsaldır, birleştirici ve bütünleştiricidir.

Yeni kültürlerin oluşumunda etkileşimin ve hakim kültürlerden alıntılarnın önemli bir yeri vardır.

Hakim kültürlerin bütünüyle benimsenmesi veya mevcut kültüre tesiri çeşitli şekillerde mümkün olmaktadır. Burada benimsenen yeni inanç sisteminin, yani dinin rolü çok önemlidir.

Ortak inançtan hareketle benimsenen bazı törensel unsurlar zamanla özümsemiş ve birtakım yerel unsurların da katılımı ile yeni isim ve izahlarla günümüze kadar gelmiştir.

Tarih ve din birliğı olan farklı toplumlarda kültür geçişleri daha hızlı olmakta ve çok geniş bir alanı kapsamaktadır.

Biz burada nevrüz konusunu bu çerçeve içerisinde ve halk kültürü açısından ele almak istiyoruz. Boşnak ve Türk kültürleri arasındaki benzerliklere ve geçişlere bu açıdan bakmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

NEVRUZ:

Nevruz, bilhassa doğu milletlerinde yaygın olan bir kültür olgusudur. Ancak bunu belirli bir coğrafya ile sınırlamak doğru değildir.

Nevruzun temelinde yeniden doğuş, yeni bir yılın başlangıcı sözkonusu olduğuna göre farklı toplumlarda farklı şekil ve farklı amaçta da olsa neticede bir ortak noktada buluştuğı görülmektedir.

Başlangıcını tam olarak bilmediğimiz, ancak insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişinin olduğunu kabul ettiğimiz nevrüzün kelime olarak karşılığı kısaca, yeni gün ve yeni yılın başlangıcı demektir.

İslâmiyet öncesi Türk hayatında yeni yılın bolluk-bereket içinde geçmesi için çeşitli törenler, çeşitli eğlenceler düzenlenirdi.

Oğuzlarda bu tarih baharın başlangıcı olarak kabul edilirdi.

Aynı zamanda nevrüz, Türklerin Ergenekon'dan çıktığı gün olarak bilinirdi ve 12 hayvanlı Türk takviminin de başlangıcı idi.

İslâmiyetle birlikte nevrüzün başlangıcı hakkındaki izahlarda değişiklikler görüldü.

Bu, bir yerde Hazreti Adem'in yaratıldığı gün iken, bir yerde Yunus Peygamberin balığın karnından kurtulduğu gün; başka bir yerde Nuh Peygamberin gemisinin Tufandan sonra karaya oturduğu gün; başka bir yerde ise Hz. Muhammed'e peygamberlik müjdesinin verildiğı gün olarak izah edildi.

Anadolu'ya gelen Türkler, İslâmiyeti kabul ettikten sonra da nevrüz geleneğini devam ettirmişlerdir.

Türk kültüründe çok önemli bir yeri olan ve kökü çok derinlere giden nevrüz geleneğı Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiş ve bayram niteliğinde büyük törenlerle kutlanmıştır.

* Bosna Hersek Zenica Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı, hayuksel@gmail.com

Din odaklı kültür etkileşimi ve geçişlerinin en tipik örneği olan nevruz, Türkler kanalsıyla slâmiyeti kabul eden ve asşrlarca Türk hakimiyetinde kalan milletlerce kolayca benimsenmiş ve yerel unsurlar da katılarak asşrlarca kutlanmış tşr.

Nevruz, Osmanlı coğrafyasında genel olarak •Nevruz-ş Sultanî Ž adıyla kutlanmaktaydı. Bu ifadenin yanında başka isimler de kullanılmış tşr.

Osmanlı dönemi Balkan coğrafyası kültür geçişlerinin adeta bir laboratuvarıdır.

Bosna'da Türk kültür unsurlarına hemen her sahada rastlamak mümkündür. Bunu destanlarda, fşkralarda, masallarda atasözü ve deyimlerde, adetlerde de görebilmekteyiz

Müslümanlışı kabulü, Boşnak halkın her alanda Türklere yaklaşımları ve Türk kültür deşerleri kolayca özümsemiştir. Bunda Tekkelerin, zaviyelerin, medrese ve mekteplerin büyük rolleri olmuştur.

Meselâ, Osmanlıların Bosna'ya getirdiği mevlid geleneği hâlâ bütün canlılığı ile devam etmektedir. Süleyman Çelebi'nin mevlidi ve bazı ilahiler Boşnakça yanında Türkçe olarak da okunmaktadır.

Bir zamanlar Türkçe bilmek, saray kültürüne sahip olmak aydın olmanın, ehil olmanın bir göstergesiydi. Etraflarındaki Hristiyan toplulukların Boşnaklar için •TürkŽ ifadesini kullanmaları bu açıdan yadsrganacak bir durum değildir.

Osmanlıdaki nevruz geleneği Bosna'da sadece folklorik bir unsur olarak benimsenip devam etmemiştir. Bunun edebiyata da yansmaları olmuştur.

Edebiyatımızdaki •nevruziye Ž geleneği Boşnak aîrleri tarafından da benimsenmiştir.

Osmanlı döneminde(1463 ... 1878) Türkçe yazan çok sayıda Boşnak aîri nevruziyeler yazmış tşr. Meselâ 16. yüzyılda yaayan Mostarlı Ziyai (Zijai

Mostarac), yine Saraybosna'da doğan ve Kadirî Sinan Tekkesi eîhi olan Hasan Kaimî Dede (Hasan Kaimija) nevruziye yazan aîrlerdendir.

Bunlardan başka nevruziye yazan çok sayıda aîr vardır:

17.yüzyıl aîrlerinden Senaî, Bosnalı Mahir (1649 ... 1710),Çengizade Foçevî Zeynel Beg (18.yy), Bosnalı Fevzî (17.yy) , Mostarlı Senaî (17.yy), Mostarlı Dervi Ubeydî (17.yy), Bosnalı Sabit Ujîçevi (1650-1713), Bosnalı Ahmed Talib, Yetîmi Mostarî, gibi isimleri söyleyebiliriz.

Meselâ Bosnalı Ahmed Talib'in,
Çşkdş seyr-i gül ene serv-i hşr m n
fevc fevc
Nüzhet-i gülz re geldi h-ş y r n
fevc fevc
diye bağlayan nevruz gazeli, ile Bosnalı Senaî'nin;

Hurrem oldü bağ-ş gülz r içre gül
hand n henüz
Nevbah r irdi yine •ş k ehli ser-
gerdi n henüz.
beyiti ile bağlayan nevruz gazeli bu türün güzel örneklerindedir.

Sultan nevruz, Balkan coğrafyasında, bilhassa Türklerin yoğunluklu olarak bulunduğu yerlerde ve müslümanlışı kabul eden dişer topluluklarda(yani Boşnaklarda, Arnavutlarda) asşrlardır kutlanmıştır.

Bosna'da konuya dini açıdan yaklaşılan tekkeler eskiden olduğu gibi günümüzde de nevruzu düzenledikleri törenlerde zikir ve ilahilerle kutlamaktadırlar.

Bazı yazarlar Bosna'da nevrulun Bektaî tekkelerinde de kutlandığı söylerler. Ancak, günümüzde Bosna'da Bektaî inşizleri silinmiştir. Günümüzde yaayan ve faaliyetleri serbest olan tekkelerin yanında Nakî kaynaklı olanlar gelmektedir.

(Meselâ, 2009'un 21 Martında Kaçuni'deki bir Nakî tekkesinde düzen-

lenen nevrüz törenine bizzat katıldık ve oradaki kalabalığın dinî coşkusuyla yakından gördük.)

Yaptığımız kaynak ve saha araştırmalarında Bosna genelinde veya Zenica'da yapılan nevrüz törenleri ile ilgili ciddi bir çalışmaya ve kaynak bilgiye rastlayamadığımızı da belirtmek isteriz.

Geçmişte coşku ile kutlanan nevrüz şenlikleri bazı bölgelerde zamanla eski önemini kaybetmiş ve unutulmuştur. Bunda, başka kültür unsurlarının baskın hale gelmesi, Avusturya hakimiyeti, ideolojik baskılar ve rejim etkili olmuştur. Ayrıca halkına ve kendi kültürüne yabancı kalan aydın d4c/sızalığı da Millibşenlğin korunmasındaifolş-

önemini

tutulas-

yr çalıpılanbua kültürdeğerklerni tekrılar-

tumnakiçrn gayretn gistetmetedirklez.şenliklerini (Zenica'dabilgz)Tj-2.205 -1.222 TD-407 Tw- gölmes, başkaşehirkler

~~Milli Folklor, 2011, Yıl 23, Sayı 89~~

l pller çadırlar kuruyorlar.

Yine bir gün öncesinden ilköğretim okullarından seçilen izci gruplarınca Kamberovi Parkında temizlik yapılıyor, çocuklara ikramda bulunuluyor. Buna sembolik bir temizlik diyebiliriz. Asıl temizlik belediye görevlileri tarafından yapılmaktadır.

Nevruz geleneklerinin tekrar canlandırılıp devam etmesine değişik kurum ve kuruluşlar sponsor olarak önemli katkılarda bulunuyor. Mesela bu yıl bir kurum, belirlenen bir ilköğretim okulunda yüzlerce yumurtadan kaygana yaptırdı ve lepina denen ekmeklere koydurarak meyve suları ile birlikte öğrencilere dağıttırdı. Bu işi horoz kıyafetine bürünmüş bir geç üstlendi. Horoz kıyafetindeki gence imburko(yumurta adam veya omlet adam) denmektedir. Öğrenciler yumurtalarını yerken imburiyada hakkında bilgi verildi.

Yumurta imburiyadanın sembolüdür. 21 Mart sabahı aileler, arkadaş grupları bazı dernek ve ticari kuruluşlar kurdukları ocaklarda veya karavanlarında yumurta haşlıyor veya kaygana yapıyorlar ve pişirdikleri yumurtaları ekmek içinde isteyen herkese dağıtıyorlar.

Haşlanan yumurtalar boyanıp s slenmiyor. Zenica'da yumurta boyayıp süslemeyi paskalya bayramında Hristiyanlar yapıyor. Yumurta Müslüman ve Hristiyanlarda aynı anlamları ifade ediyor, ancak Müslümanlar, Hristiyanlarla olan farklılıklarını bu şekilde gösteriyorlar.

Kamberovi Parkı günün ilk saatlerinde dolmaya başlıyor. adırcılar bilhassa nehir kenarını tercih ediyorlar. Sembolik olarak birkaç kişi mayo ile nehre girerek yüzüyor, yıkanıyor. Bu motif baharla birlikte bedeninin temizliği anlamına gelmektedir.

Nevruz alanı reng renk bir görünüm içindedir: Grupların çoğu kurdukları çadırlarda veya oluşturdukları g lgeliklerde evlerinden getirdikleri masaları yiyecek ve içeceklerle donatıyorlar.

Bir tarafta, mangallarda pişen tavuk kanatları, etler, köfteler, diğer tarafta demir sopalara geçirilmiş dönen kuzular, k zlenen mantarlar ve askı ocaklarda pişen yemekler, tavalarda yapılan kayganalar. Dumanlar ve et kokuları arasında dolaşan kıızlı erkekli, yaşlı geç insanlar. Akerdionlar eşliğinde söylenen sevdalinkalar.

Zenica'da eğlencelerde en çok kullanılan müzik aleti harmonika(akerdion) dır. Harmonika eşliğinde şarkı söyleyen grupların dışında bir çalgıcı grubu da parkta neşeli şarkılar alıp söyleyerek bahşiş topluyor.

Eskiden imburiyada ile ilgili şarkılar varmış fakat bunlar zaman içinde unutulmuş. Gün boyunca ZTV ve yerel radyolarda imburiyada ile ilgili bestelenen yeni bir şarkının sık sık tekrar edilmesi gelecek için umut verici bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Parkın çeşitli yerlerine nevrzun amblemi ve nevrz ile ilgili bir şiir asılıyor:

Zakletva Vjernosti imburiyadi
Zaklinjem se svojom ařču
İ na tavi ovom mařču
Tradicijom stoljetom
Ovom vatrom proljetnom.
Nevinořču dijrteta
Ljuskom kokoşijeg jajeta
Zutinom zumanceta.

Da u:
Tako mi moje mladosti
Do najdublje starosti
Bez obzira na vrijeme
İl'me muilo kakvo breme
Bez obzira na novano stanje
Uviyek pei imbur i janje
Takoder
Bez obzira na sve mogue
Njeggovau tradijciju ove imburijade
Zivjeli ko li dogodine!!

iirin Türkçe kar ılı ı öyle:
imburiyada yemini
Tavadaki yağ ile / Yüz yıllık gelenegi ile

/ Bu ilkbahar ateşi ile / Çocukların saf-
lığı ile / Yumurtanın kabuğu ile / Yu-
murtanın beyazı ve sarısı ile / Onurumla
yemin ediyorum / Ve diyorum ki / Genç-
liğimden yaşlılığıma kadar / Havaya ve
para durumuna bakmadan / Her zaman
omlet pişireceğim ve kuzu çevireceğim /
Ve en sonunda yemin ediyorum ki / Çim-
buriyada geleneklerini her zaman / Uy-
gulayacağım ve koruyacağım / Gelecek
yıl kimi sağ kimi ölü !!!

Halkın eğlencesi devam ederken başında kuzu postundan yapılmış beyaz börklü, takma pala bıyıklı, değişik kıyafetli bir genç halkın arasında dolaşarak onlara birşeyler söylüyor, şakalaşiyor. Çocuklar bu değişik kıyafetli gencin peşine takılıp şenlik alanını dolaşıyorlar.

Kamberoviç Parkı büyük bir panayı görünümündedir: Pamuk şekerciler, elma şekerciler, meşrubatçılar, baloncular, oyuncakçılar, hediyelik eşya satanlar, kendi faaliyetlerini sergileyen grup ve kuruluşlar, yağlıboya veya karakalem resim yapanlar güne başka bir anlam katıyorlar.

Daha önceden ilköğretim okulları arasında düzenlenen şiir, resim ve kompozisyon yarışmalarında ödül alanların ödülleri de bugün veriliyor. Parkta bulunan Türk Çe mesi önünde belediye başkanı veya bir yetkili tarafından ödülleri dağıtılıyor. Millî kıyafetli gruplar tarafından halk oyunları oynanıyor, şarkılar, türküler söyleniyor. Okul gruplarının dışında değişik derneklerin halk oyunları ekipleri de nehrin kenarında oyunlarını sergiliyor.

Rafting kulübü tarafından düzenlenen rafting yarışları halkın büyük ilgisini çekiyor. Halk nehir boyunca bu yarışmayı ilgi ve alkışlarla izliyor. Bu yarışmalar her yıl düzenleniyor.

Çimburiyada eğlencelerine Zenica halkından başka çevredeki yerleşim merkezlerinden de insanlar katılıyor.

Gerek yerel gerekse başka yerlerden gelen televizyon kanalları çekimler ve röportajlar yapıyor.

Yine bu günlerde “Zenica İkbaharı” adıyla bir ay kadar süren bir kültür festivali de başlıyor.

SONUÇ:

Kültürlerin muhafazakârlıkları yanında yeniliğe ve yeni kültürlere açık oluşları zaman içinde değişip gelişmelerine yol açar. Bu nedenle Müslüman Boşnak kültürünün gelişip zenginleşmesinde muhakkak ki, yaklaşık 450 yıllık bir Osmanlı birlikteliğinin izleri olmuştur, nevrüz da bunlardan biridir.

Ortak kültür değerlerinin bir an önce ve yeni bakış açılarıyla derlenip değerlendirilmesinde Türk ve Boşnak aydınlarına görevler düşmektedir.

Avrupa kıtasında, etrafındaki farklı kültürlerin bombardımanına maruz kalan Boşnak kimliğinin devamı için buna ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri*, İstanbul, 1959.
- İsen, Mustafa. *Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Ankara 1997.
- Kujundzić, Enes. *Boşnjačka Tradicijska kultura Us-pomenar*, Sarajevo, 2009.
- Kujundzić, Enes. *Narodna Književnost Bošnjaka*, Zenica, 2001.
- Nametak, Fehim. *Pregled Knjižennog Stvaranja Bosansko-Hercegovackih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo, 1989.
- Hamdi Hasan. “Makedonya Türklerinde Nevruz ve Hidrellez Kutlamaları ile İlgili Âdet ve Kutlamalar”. Tebliğ metni, 2005.
- Amine Şiljak-Jesenkoviç. “Dil ve Kültür İlişkilerinin Işığında Türkçenin Boşnaççaya Etkileri,” *Balkanlarda İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu*, Tebliğler, IRCICA 2000.
- Dizdareviç, Sedad. “Nevruz-İranska Nova Godina”, *Novihorizonti*, Decembar, Zenica, 2007.
- Çay, M. Abdülhaluk. *Nevruz, Türk Ergenekon Bayramı*. İstanbul, 1971.
- Fevzi Bosnavi: Millet Genel Ktp. N.350.
- Adnan Kadriç, *Senai Bosnavi*. Mostarski bulbuli: Antologija 40 divanskih Mostarskih pjesnika u Osmanskom periodu 1463-1678, Mula Sadra-İKC, OIS 21, Sarajevo 2010.
- Çengizade Foçevi Zejnîl-beg, GHB R.7301-7328, OIS R.29, MEK 1X:384-385.
- Hasan Zijai Mostari: Selimiye Ktp.-Edirne, 811-2127, Bak. M.Gürgendereli, Hasan Ziya’i: Hayatı, Eserleri-Sanatı ve Divan İnceleme-Metin, Ank. 2002.
- Güler, Ali, S.Akgül, Atilla Şimşek. *Türklük Bilgisi*, Ankara, 2001.